

Tarihe Eř Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci

Concurrent Testimony to History: The Process of Change in Ulus and Kızılay Squares

Nuray BAYRAKTAR

Doç. Dr., Öğretim Üyesi, Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara
nry.bayraktar@gmail.com

Öz

Ulus ve Kızılay Meydanları başkent Ankara'da Cumhuriyet sonrası ilk yıllar kamusal kullanımları açısından özelleşmiş en önemli kentsel odaklardır. Kent merkezlerinin değişimine bağlı olarak zaman içinde meydanların kullanım amaçları, kullanıcı grupları, mekânsal tanımları ve kamusal anlamları değişmiştir.

Bu çalışmada, Ulus ve Kızılay Meydanlarına ilişkin bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Meydanların değişimi Cumhuriyetin ilanından günümüze dek gelen süreçte, toplumsal ve ekonomik açıdan özelleşmiş dört dönemde ele alınmış ve eşzamanlı olarak birbirleri ile bağlantılı bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Ankara, Ulus Meydanı, Kızılay Meydanı, Tarihçe

Abstract

During the early years of the Republic, the two quite prominent urban centers with regard to their public usage in the capital city of Ankara were Ulus and Kızılay Squares. Depending on the changes in city centers, the purposes of use, the user groups, the spatial definitions and the social meanings of these squares have also changed through time.

This study aims at an assessment concerning Ulus and Kızılay Squares. The interconnected and concurrent changes of these two squares since the declaration of Republic to the present day are attempted to be put forward in four specific periods in terms of social and economic aspects.

Keywords: Ankara, Ulus Square, Kızılay Square, History

Giriř

Cumhuriyetin modernleşme projesine uygun biçimde inşa edilmiş olan Ankara'da, Ulus ve Kızılay meydanlarının değişimini, kentin değişimine bağlı olarak birbirini izleyen dört dönemde ele almak mümkündür. İlk dönem, Cumhuriyet ideolojisinin toplumda yaygınlaştırılmaya çalışıldığı 1923-1930 yılları arasındadır. Bu dönemde kentin bürokratik ve politik merkezi Ulus'tur; Kızılay henüz bir merkez özelliği göstermemektedir. İkinci dönem, Cumhuriyetin kurumsal ve mekânsal inşa süreci olan 1930-1950 yılları arasındadır. Bu dönemde Kızılay, yeni bürokratik ve politik

merkez olarak önem kazanmaya başlamış, bu açıdan önemini koruyan Ulus, kültürel, finansal ve ticari merkez olarak da özelleşmiştir. Üçüncü dönem, yeni politik ve ekonomik söylemlerle belirlenen kentin modern görünümünden hızla uzaklaştığı 1950-1980 yılları arasındadır. Bu dönemde finansal merkez özellikleri sürmesine karşın bürokratik ve politik merkez özellikleri azalan, kültürel merkez özelliğini yitiren Ulus'un ticari merkez olarak önemi artmış, Kızılay, yeni bürokratik ve politik merkez olarak finansal, kültürel ve ticari açıdan ön plana çıkmıştır. 1980 yılından günümüze kadarki süreci kapsayan son dönem ise tüketim

politikalarının kentte belirleyici olduğu süreci kapsamaktadır. Güneyde Kavaklıdere'nin merkez özelliği kazanmaya başladığı dönemde bürokratik ve politik merkez özellikleri sembolik düzeye inen Ulus, finansal özelliklerini yitirerek ticari açıdan özelleşmiş, bürokratik ve politik merkez özellikleri zayıflayan Kızılay, kültürel önemini kaybetmesine karşın finansal ve ticari açıdan önemini korumaya devam etmiştir.

Ankara'da Ulus ve Kızılay Meydanları'nın Değişim Süreci

Ankara'da Ulus'tan başlayan, Atatürk Bulvarı (Şekil 1) adıyla Kızılay'a ve Çankaya'ya doğru ilerleyen güzergâh tam anlamıyla bir Cumhuriyet yoludur. Bu yol üzerinde yer alan yapılar Cumhuriyetin çeşitli alanlarda geçirdiği değişimleri yansıtmaktadır. Bu açıdan Atatürk Bulvarı için "Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Müzesi" tanımlaması yapılmaktadır (Baydar, 1992). Bulvar üzerinde bulunan ve bu çalışmaya konu olan iki merkezden Ulus tarihi merkez, Kızılay ise yeni merkez olarak kabul edilen kentsel mekânlardır.¹

1923-1930 Dönemi: Cumhuriyet Öngörülerinin Yaygınlaşması

1923 yılı ulusallık düşüncelerinin etkisi ile ekonomik alanda bazı tedbirlerin alındığı, millî burjuvazi ve millî iktisat gereğinin kabul edildiği, bunun altyapısını oluşturan

racak kurumlara işlerlik kazandırıldığı bir dönemin başlangıcıdır (Ural,1974). Ekonomik alanda alınan bu tedbirler, aydınlanma düşüncesinden kaynaklanan radikal bir modernleşme projesiyle desteklenmiştir. Mekânı toplumsal dönüşümün hem ideolojik bir aracı hem de fiziksel ortamı olarak ele alan böyle bir yaklaşımın sonucunda kentler, bir yandan düzgün işleyen, kontrollü ve belirli noktalara odaklanmış bir görüntüye kavuşturulurken, bir yandan da kentte yaşayanların bu görüntüye uygun davranmaya başlayacakları varsayılmıştır. Bulvarlar, kamusal mekânlar, anıtlar ve bunları çevreleyen kurumsal yapılar böyle bir kent anlayışının ürünleri olarak ortaya çıkmışlardır (Erendil ve Ulusoy, 2004).

Bu anlayışla yeniden inşa edilen Ankara'da, başkentlik işleviyle artan nüfusun ve artan kültürel eylemlerin, günlük yaşama büyük bir devinim getirdiği, beraberindeki imar faaliyetleriyle bu devinimi tamamlayan dinamik bir kent olgusunun yaratıldığı görülmektedir. Modern kent planlama ilkeleriyle kurgulanmış olan kentte Ulus ve Kızılay meydanları Cumhuriyet öngörülerinin hayata geçirildiği mekânlar olarak önem kazanmışlardır.

Ulus Meydanı

Cumhuriyetin başkenti olduktan sonra başkentlik işlevleri nedeniyle hızla gelişmeye başlayan Ankara'da, yönetimin gereksinim duyduğu yapılar için seçilen alanlar, kentte

Şekil 1. Bir iz olarak Atatürk Bulvarı.
Kaynak: Atatürk Bulvarı, 1940.

merkez oluşumunu belirlemiştir. Kurumsal yapıların Ulus'ta yer alması nedeniyle Cumhuriyetin ilk yıllarında Ulus; aydınlar, sanatçılar ve özellikle politikacılar tarafından yoğun olarak kullanılan bir merkez haline gelmiştir. Cumhuriyet öncesinde ise Valiliğin,² Erkek Öğretmen Okulu'nun ve Karaoğlan Çarşısı'nın yer aldığı geleneksel bir merkez görünümünde olan Ulus'ta Taşhan Meydanı³ kamusal mekân olarak önem kazanmıştır.

Taşhan Meydanı'nı tarifleyen ilk yapı 1880 yılında inşa edilmiş olan Erkek Öğretmen Okulu'dur. Meydana adını

veren Taşhan binası (Şekil 2) ise 1888 yılında inşa edilmiştir. 1892 yılında kente demir yolunun gelmesiyle Taşhan Meydanı, istasyon ile ilişkisi nedeniyle batılılaşan bir imparatorluk imgesi oluşturan kamusal bir anlam kazanmıştır (Yalım, 2002).

1920 yılında İttihat Terakki binasının⁴ yapılması ve Meclis'in bu binada açılmasıyla meydanın imgesi değişmiştir. Türk kimliği meydan aracılığı ile anımlanmış, meydan mekânsal olarak da güçlü bir tanım kazanmıştır. Savaş yıllarında Erkek Öğretmen Okulu⁵ Ankara dışından

Şekil 2. Taşhan.
Kaynak: Weinberg, 1928.

Şekil 3. Meclis ve Taşhan Meydanı.
Kaynak: Birinci Meclis önünde, 1928.

gelen vekillerin yatakhane; Taşhan hastane olarak kullanılmış; Valilik binası ise bakanlıklara hizmet vermiştir (Sahil, 2004). Çeşitli protesto eylemlerine, yürüyüşlere, toplantılara sahne olan Taşhan Meydanı (Şekil 3), Millî Mücadele merkezi olarak yeni bir kamusal anlama sahip olmuştur.

1923 sonrası Lörcher Planı'nda⁶ tanımlanmasının ardından Taşhan Meydanı düzenlenerek Hakimiyet'i Milliye Meydanı adıyla törenlerin ve kutlamaların yapıldığı bir Cumhuriyet meydanı kimliğine bürünmüş, Ulus, bürokratik ve politik bir merkez özelliği kazanmıştır. Bu kimli-

ğiyle "Yeni Ankaralılar" ve "Eski Ankaralılar"⁷ için resmî kullanımlı bir mekân haline gelen meydan, o dönemde, İstasyon, Meclis, Taşhan ilişkisi nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. 1924 yılında İkinci Meclis'in açılması⁸ ve süreç içinde Taşhan'ın, Taşhan Palas Otel'e⁹ dönüşmesiyle bu önem, İstasyon, İkinci Meclis ve Taşhan Palas Otel ilişkisi ile sürmüştür. 1928 yılında Ankara Palas'ın¹⁰ açılmasıyla bu kez İstasyon, İkinci Meclis ve Ankara Palas ilişkisi önem kazanmış, İstasyon Caddesi (Şekil 4) kentin en prestijli alanı haline gelmiştir. Ulus Meydanı'nın kullanımını doğrudan etkileyen bu gelişim, istasyon çevresini merkez yap-

Şekil 4. İstasyon Caddesi.
Kaynak: İstasyon Caddesi, 1927/1928.

Şekil 5. İş Bankası,
Ulus Meydanı.
Kaynak: Ulus
Meydanı'nda, 1934.

Şekil 6. Havuzbaşı ve konser çadırı.

Kaynak: Fiskiyeli havuz, t.y.

mayı hedefleyen Lörcher Planı'nın¹¹ öngörülerine uygun olarak gerçekleşmiştir.

Bu dönemde Ulus Meydanı'na ilk planlı müdahalenin 1927 yılında Zafer Anıtı'nın meydana yerleştirilmesi ile yaşandığı görülmektedir. Bu müdahale sonrasında Hakimiyet-i Milliye Meydanı, Millet Meydanı adını almış, kamusal mekân-anıt birlikteliğini esas alan yeni kentsel programın önemli bir uygulama örneği olan anıt,¹² meydanı tanımlamış ve meydanın en belirleyici ögesi haline gelmiştir (Saner, 2007). 1929 yılında İş Bankası binasının (Şekil 5)¹³ Ulus'ta inşa edilmesi ise meydanın, tanımını güçlendirerek çevresindeki yapılarla anlam bütünlüğüne kavuşmasını sağlamış ve Cumhuriyetin kurumsal yapısının mekân olma sürecini başlatmıştır.

Kızılay Meydanı

1925 yılında Sıhhiyede 150 hektarlık bir alanın planlanması ve bazı bakanlıkların bu alana yerleşmesiyle kentin gelişme yönü de belirlenmiştir. Bu dönemde henüz bir merkez özelliği göstermeyen Kızılay'da yeni yaşam tarzının temsil edildiği en önemli kamusal mekân bir park olarak düzenlenmiş olan Havuzbaşı'dır (Şekil 6). Havuzbaşı, Atatürk Bulvarı boyunca yeni meydanların kurgulandığı Lörcher Planı'nda Cumhuriyet Meydanı¹⁴ olarak belirlenen açıklıkla ilişkili bir alandır (Cengizkan, 2004). Ulus Meydanı'nın resmî kullanımının aksine, sivil kullanımlar için düzenlenmiş olan Havuzbaşı'nın, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında Yenişehir'de inşa edilen bahçeli

evlerde yaşayan Yeni Ankaralılar tarafından yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ankara Belediye Bاندosu'nun Havuzbaşı'nda verdiği akşam konserlerinin haber ve fotoğrafları dönemin günlük gazetelerinde sıkça yer almıştır (Çağlar, Uludağ ve Aksu, 2006).

Havuzbaşı'nın açıldığı büyük meydan 1927 yılında Kurtuluş Meydanı adını almıştır (Batuman, 2002). Meydana bugünkü adını veren Kızılay Genel Merkezi'ne ait bina (Şekil 7), dönemin ulusal dayanışma yaklaşımının bir ifadesi olarak kurulmuştur. 1929 yılında inşa edilen yapının¹⁵ ardından Havuzbaşı, Kızılay Parkı; meydan, Kızılay Meydanı; Yenişehir ise Kızılay olarak anılmaya başlamıştır (Sahil, 1990).

1930-1950 Dönemi: Ulus Devletin Kurumsallaşması

1930 yılı toplumsal ve ekonomik açıdan büyük bir değişimin başlangıcı olmuştur. Dünya ekonomik bunalımının ardından devletin ekonomik yapıda belirleyiciliği artmış ve tüm alanlarda merkezi bir yapılanma gündeme gelmiştir. Birçok yasanın çıkarıldığı, Merkez Bankası, bankalar, bakanlıklar gibi birçok kurumun işlerlik kazandığı bu dönemde laiklik ve bilimsellik temeline oturan yeni kültür, ulus-devlet olabilmeyen ilk şartı olarak görülmektedir (Bayraktar, 1999). Kentler, bu yeni kültürün yaygınlaşma ortamı olarak, kurumsal birçok yeni yapı ve kamusal mekânla biçimlenirken, bu yapılara ve mekânlara uygun kentli davranışının hayata geçirilmesi de öncelikli amaç olmuştur.

Şekil 7. Havuzbaşı ve Kızılay binası.

Kaynak: Kızılay Meydanı'nda, t.y.

Gerek gerçekleştirilen kurumsal yapıların ve mekânların mimari özellikleri ve mekânsal kullanımları gerek kent yaşamının öznel öğeleri ile öncü ve örnek bir kent olarak kabul edilen Ankarada, modernlik kurgusunun hayata geçirildiği mekânlar olarak Ulus ve Kızılay meydanları bu dönemde büyük bir önem kazanmışlar ve birçok kurumsal yapıya ev sahipliği yapmışlardır.

Ulus Meydanı

Türk dilinin resmen ele alınması, birçok kelimenin Türkçeleştirilmesi ve yeni bir kavram olarak Ulus adının benimsenmesiyle 1930 yılında Millet Meydanı resmen Ulus Meydanı adını almıştır (Çeçen, 2008). 1935 yılında Taşhan'ın yıkılması ve yıkılan binanın yerine 1937 yılında dönemin devletçilik politikaları açısından büyük önem taşıyan Sümerbank Binası'nın yapılmasıyla Ulus Meydanı, adıyla özdeş biçimde, Cumhuriyetin kurumsal inşa sürecinde büyük bir önem taşımaya başlamıştır.

Bu dönemde, bürokratik ve politik merkez özelliklerini koruyan Ulus, meydanla ilişkili olarak açılan sinemalar¹⁶ ve Şehir Bahçesi¹⁷ ile kültürel bir merkeze dönüşmüştür. Devletçilik politikalarının bir sonucu olarak kurulan bankaların, genel müdürlüklerini inşa etmek için, Bulvar'ın Ulus Meydanı ile ilişkilenen kısmını (Şekil 9) seçmeleriyle¹⁸ Ulus, aynı zamanda bir finans merkezi olmuştur. Öte yandan daha çok üst gelir grubunun alışveriş yaptığı Balıkpazarı ve Belediye Dükkanlar Sitesi gibi yapılar Ulus'un ticari merkez olarak önem kazanmasını sağlamışlardır (Şenya-

pılı, 1985). Ulus'u tek merkez olarak benimseyen Jansen Planı¹⁹ kentin yeni yönetim merkezini Yenişehir'e taşıırken, ticari işlevi Ulus'ta bırakmış; planda en önemli kentsel açıklıklardan birisi olarak kabul edilen Ulus Meydanı'nın çevresinde geçen hareketli ticari yaşamın devam etmesi öngörülmüştür (Madran, Ergut ve Özgönül, 2005). Ulus'un farklılaşan bu merkez özellikleri, Ulus Meydanı'nın bu dönemde Yeni Ankaralılar ve Eski Ankaralılar için tören ve kutlama amaçlı resmî kullanımlı bir merkez olma özelliğinin zayıflamasına ve sivil kullanımlar için önemli bir mekân haline gelmesine yol açmıştır. Kente yeni katılan Gençlik Parkı nedeniyle meydanla ilişkili yeşil alanların giderek önemsizleşmesi, Stadyum ve Hipodrom açıldıktan sonra törenlerin ve kutlamaların artık Ulus Meydanı'nda yapılmaması da meydanın resmî kullanımının zayıflamasına neden olan diğer faktörlerdir (Yalın, 2002).

Kızılay Meydanı

Jansen Planı'nda bir merkez olarak yer almamasına karşın bakanlık binalarının birbiri ardına inşa edilmesiyle Kızılay'ın, bu dönemde, bürokratik ve politik merkez olarak önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Planda Kurtuluş Meydanı adıyla öngörüldüğü üzere (Batuman, 2002) modern kent yaşamına uygun biçimde gelişen ve Cumhuriyetin izlerini taşıyan Kızılay Meydanı; Kızılay Parkı, Atatürk Bulvarı ve Güvenpark (Şekil 10) ile çoğunluğu bürokratik Yeni Ankaralılara modern yaşama dair farklı deneyimler sunan sivil kullanımlı bir mekân haline gelmiştir.

Şekil 8. Sümerbank ve Ulus Meydanı.
Kaynak: Sümerbank, t.y.

Şekil 9. Bankalar Caddesi
Kaynak: Ulus Meydanı, 1933.

Meydanın açıldığı Atatürk Bulvarı (Şekil 10), ortasında akasya ağaçları bulunan geniş refüjü, iki yanında atkestanelerinin gölgesinde uzanan geniş kaldırımları ve kafeleriyle bu dönemde Ankaralıların “piyasa” yeridir (Çağlar, Uludağ ve Aksu, 2006). Yayalarla bisikletlilere ayrılmış gezinti yolu²⁰ ile Bulvar’a eklenen Güvenpark (Şekil 11) ise Bulvar’ın kamusal mekân özelliğini güçlendiren en önemli açık alandır (Bilsel, Atak, Gökçe, Sezgin, Şan ve Şişman, 1997). Güven Anıtı (Şekil 11)²¹ ile birlikte simgesel bir vurguyla tasarlanan parkın yapımına Bakanlıklar ile birlikte

1930’lu yıllar da başlanmıştır (Vardar, 1989). Güvenpark²², bir yandan kent içinde konut dokusu ile devlet yapıları arasında bir geçiş sağlamak, bir yandan da Kızılay Parkı ile birlikte özelleşmiş bir yeşil alan oluşturabilmek düşüncesi ile kurgulanmıştır (Şekil 11) (Saner, 2007).

1950-1980 Dönemi: Yeni Politik ve Ekonomik Söylemler

1946 yılı, II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan sıkıntılar ile tek parti yönetimini özdeşleştiren kitlelerin güçlendiği

Şekil 10. Atatürk Bulvarı.
Kaynak: Atatürk Bulvarı,
1936/1937.

Şekil 11. Kızılay Parkı, Güvenpark
ve Güven Anıtı.
Kaynak: Kızılay Meydanı, 1930.

yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu kitlelerin desteğiyle 1950 yılında iktidar olan yeni yönetimin benimsediği ekonomik politikalar uyarınca yapılan yatırımlar, tarımda büyük bir çözülmeye ve köylerde yaşam olanağı kalmayan büyük kitlelerin kentlere göç etmelerine yol açmış (Bayraktar, 2009), fiziksel olarak değişen ve mekânsal olarak ayrışan kent-

lerde, kamusal mekânların da değişimi ve farklılaşması kaçınılmaz olmuştur.²³

Ankara, özellikle yakın çevre yerleşimlerinden göç almış, göç edenlerin kendilerine Ulus'un merkez çeperlerinde yer seçtikleri bu dönemde, Kale civarı gecekondu mahalleleriyle dolmaya başlamıştır. Nüfus artışına bağlı olarak hızla

modern görünümünden uzaklaşmaya başlayan kentte yaşanan bu değişim, meydanların mekânsal tanımını ve kullanıcı gruplarını da değiştirmiş, Yeni Ankaralı Eski Ankaralı ikilemi, yerini gelir dağılımına bağlı bir ikileme bırakmıştır. Öte yandan özel sektörün önem kazanmasıyla işhanlarının ve küçük ölçekli alışveriş merkezlerinin Ulus ve Kızılay meydanlarını biçimlendirdikleri yeni bir süreç başlamıştır.

Ulus Meydanı

Bu dönemde Ulus Meydanı'nın da ilk değişim, meydanı tanımlayan Erkek Öğretmen Okulu binasının 1947 yılında yanması ve yanan binanın yerine 1954 yılında-önemli bir ölçek tartışmasını da beraberinde getiren-Ulus İşhanı binasının inşa edilmesiyle yaşanmıştır.²⁴ Kentte birbiri ardınca inşa edilecek işhanlarının ilk örneği olan Ulus İşhanı ile birlikte Ulus Meydanı da tasarlanarak yeni bir tanım kazanmış, bu tasarımın bir parçası olarak yeri değiştirilen Zafer Anıtı meydanının en önemli ögesi haline gelmiştir (Şekil 12).

Yücel Uybadin Planı'nda²⁵ tek merkez olarak öngörülmesine karşın, kentin plan öngörülerinin dışında gelişmesiyle Ulus'un bu dönemde bürokratik ve politik merkez özelliğini kaybetmeye başladığı, finansal merkez özelliğinin sürmesine karşın Kızılay'ın kültürel açıdan önem kazanması ile kültürel merkez özelliğini yitirdiği, 1967 yılında

Karaoğlan Çarşısı'nın yerine ilk yürüyen merdivenli çarşı olarak yapılan Anafartalar Çarşısı²⁶ ve aynı yıl Belediye Dükkânlar Sitesi'nin yerine yapılan 100. Yıl Çarşısı²⁷ ile ticari merkez özelliğinin güçlendiği görülmektedir. Üst gelir grubu kullanıcılarının Kızılay'a kaymasıyla orta ve alt gelir grubu için²⁸ ticari açıdan önem kazanan merkezin bu özelliği Ulus Meydanı'nın kullanımını da belirlemiştir.

Kızılay Meydanı

Kızılay, bu dönemde, çeşitli devlet kurumlarının binalarının yapılması ve yeni Meclis²⁹ binasının 1961 yılında hizmete açılmasıyla bürokratik ve politik bir merkeze dönüşmüştür. Bu dönemde Bakanlıkların çevresinde oluşan yeni konut alanlarına hizmet edecek biçimde açılan sinemalar ve kitabeveleri ile aynı zamanda kültürel bir merkez haline gelen Kızılay, banka şubelerinin açılmasıyla da finansal merkez özellikleri taşımaya başlamıştır. Bununla birlikte, 1952 yılında alınan bir kararla zemin ve bodrum katların pasaj olarak düzenlenerek bitişik nizam apartmanların inşasına izin verilmesi, Kızılay'ın ticari merkez olarak da gelişmesini sağlamıştır (Batuman, 2002).

Çoğunluğu orta ve üst gelir grubu tarafından yoğun biçimde kullanılan merkezde, çoklu kullanım özelliği Kızılay Meydanı'nın bulvarla kurduğu mekânsal ve anlamsal bağı güçlendirmiştir.³⁰ 1959 yılında meydanla ilişkili olarak Türkiye'nin ilk gökdeleni Emek İşhanı (Gökdelen)³¹

Şekil 12. Ulus İşhanı ve Ulus Meydanı.

Kaynak: Ulus İşhanı, t.y.

inşa edilmiş, işhanının inşa edilmesiyle meydan tanımlanmış, yapının etkileyici ölçeği hem meydana hem de kente farklı bir imaj kazandırmıştır (Şekil 13). Bu dönemde politik birçok eyleme ev sahipliği yapmaya başlayan Kızılay Meydanı'nın adı 1960 yılında Belediye Encümeni tarafından "Hürriyet Meydanı" olarak değiştirilmiş (Kızılay Meydanı, 1960), ancak meydan, Kızılay Meydanı adıyla anılmaya devam etmiştir.

Yücel Uybadin Planı'nda öngörülemez merkez oluşumu,³² süreç içinde yol genişletme, kaldırım daraltma, yol kotu düşürme, ağaç sökme biçimindeki operasyonlarla bulvarın fiziksel olarak değişmesine ve kamusal anlamını kaybetmesine yol açmıştır. 1968 yılında onaylanan bölge kat nizamı ile bulvarın her iki yanında konut parselleri üzerinde kat yükseklikleri 7-8 kata çıkarılmış (Vardar, 1989), bulvarın canlılığını sağlayan kafelerin, pastanelerin, ve diğer ticari kuruluşların yoğun rant baskısı altında ticari kullanımlara dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur (Bilsel

ve diğerleri, 1997). Bulvar'da konut kullanımlarının ortadan kalkmasına ve yerine büro kullanımlarının gelmesine neden olan bu değişimlerle eş zamanlı olarak Güvenpark'ın önemli bir bölümü otobüs durağı haline gelmiş, toplu taşıma yerine enformel taksi-dolmuş ulaşımı nedeniyle daha sonra bu alana dolmuş durakları eklenmiştir (Vardar, 1989). Kızılay Parkı, Bulvar'ın genişlemesiyle, önemli ölçüde küçülerek bir kurum bahçesi niteliği almış, Park'ta, çocuklar için oyun yeri ve Kızılay Kurumu'na gelir getirecek ürünlerin satıldığı bir büfe kalmıştır (Çağlar, Uludağ ve Aksu, 2006). Atatürk Bulvarı'nın, Güvenpark'ın ve Kızılay Parkı'nın bu değişimi, kaçınılmaz biçimde fiziksel açıdan meydana yansımış, meydan, kamusal kullanımını ve tanımını yitirmiş, 1979 yılında Kızılay binasının yıkılmasıyla, adıyla özdeşleşen imgesi de yok olmuştur.

1980 Sonrası: Yeni Tüketim Politikalarının Önem Kazanması

1980 yılı, piyasa koşullarının ekonomik yaşamda belirleyici olduğu bir dönemin başlangıcıdır. Benimsenen yeni ekonomik politikalar sonucu bu dönemde tüketim kültürü giderek yaygınlaşmış (Bayraktar, 1999), sahip oldukları farklı işlevler nedeniyle sadece yakın çevrede yaşayanlar tarafından değil, tüm kentliler tarafından kullanılan alışveriş merkezleri yeni kamusal mekânlar olarak kentsel yaşama katılmıştır. Kent dışı yerleşmelerin önemini arttığı bu dönemde kent merkezleri tek kullanımlı alanlar haline gelmiştir.

Bu değişimden büyük ölçüde etkilenen Ankarada, sinema ve tiyatrunun da bulunduğu çok sayıda alışveriş merkezinin açılması ile Ulus ve Kızılay meydanlarının önemlerini yitirdikleri, mekânsal tanımlarını ve kullanımlarını değiştirmeye yönelik birçok tartışmaya konu edildikleri bir süreç yaşanmaya başlanmıştır.

Ulus Meydanı

Bu dönemde bazı özelleşmiş ticari aktivitelerin³³ yer aldığı, çoğunlukla alt gelir grubu tarafından kullanılan bir ticari merkez haline gelen (Ayten, 1997) Ulus'un bürokratik ve politik işlevi sembolik düzeye inmiş, özel bankaların güçlenmesi ve merkez dışında yer seçmeleri nedeniyle Ulus, finansal merkez özelliğini de kaybetmiştir. Ulus Meydanı (Şekil 14) giderek köhneleşen bu merkezde önemsizleşmiş, bir dönemin simgesi olan Sümerbank'ın kurum olarak satılması ve özgün kullanımının değişmesiyle; İş Bankası'nın önce Kavaklıdere'ye³⁴ ardından Ankara dışına taşınmasıyla meydan, adıyla özdeşleşen kamusal anlamını da tümüyle yitirmiştir.

Şekil 13. Gökdelen ve Kızılay Meydanı.
Kaynak: Kızılay Meydanı, t.y.

Şekil 14. Anıt ve Ulus Meydanı.
Kaynak: Bayraktar, 2009.

Şekil 15. Kızılay Meydanı ve Yeni Kızılay AVM binası.
Kaynak: Bayraktar, 2009.

Ulus Meydanı, yakın zamanlarda kullanım değişimlerini disipline edecek bir planın olmayışıyla gerekçelendirilen bir dönüşümle gündeme gelmiştir. Ulus'un kullanılarak yaşatılan bir merkez haline getirileceği savıyla, mevcut tüm planların iptal edilmesi ve yeni bir dönüşüm planının kabul edilmesi, Ulus Meydanı ile ilgili yeni bir tartışma başlatmıştır. Bir kent meydanı yaratılacağı vurgulandığı planda, Ulus Meydanı'nın tarihsellik içeren kamusal anlamı göz ardı edilmiştir. Kent için duyarlı grupların yarattığı gündem ile bu tartışmalar meydanın lehine sonuçlanmışsa da yeni bir dönüşüme konu olmasını engelleyememiştir.

Kızılay Meydanı

Bu dönemde, Kavaklıdere'nin yeni bir merkez olarak gelişmeye başlamasıyla üst gelir grubu kullanıcılarını yitiren (Aytan, 1997) Kızılay, çoğunlukla orta gelir grubu kullanıcılar için ticari bir merkeze³⁵ dönüşmüş, yeni alt merkez kültür işlevlerinin artması ve sayıları giderek artan kent dışı alışveriş merkezlerinin aynı zamanda kültürel işlevler üstlenmesi nedeniyle kültürel merkez özelliğini de yitirmeye başlamıştır. Bankaların kentte yaygınlaşmasıyla finansal merkez özelliği süren Kızılay, kamu kurumlarının merkez dışında yer seçmeye başlamalarıyla bürokratik ve politik merkez özelliğini kaybetmeye başlamıştır.

1990'larda kent dışı yeni konut yerleşim alanlarının gerçekleşmesiyle, birçok ticaret ve ofis işlevlerinin çeperele doğru kaymasıyla giderek köhneleşmeye başlayan merkezde Kızılay Meydanı, tümüyle bir trafik kavşağına dönüşmüş, meydanla ilişkili yaya sokakları yeni kamusal mekânlar olarak kentin hayatına katılmıştır.³⁶ Yıkılan Kızılay binasının yerine, 1980 yılında bir yarışma açılmış, yarışmayı kazanan projenin 1998 yılında uygulanmaya başlanması ise meydan ile ilgili yeni bir tartışmaya yol açmıştır. Ölçeğiyle eleştirilen ve yakın zamanda kullanıma açılmış olan bina (Şekil 15), fiziksel ve anlamsal açıdan meydan üzerinde olumlu bir etki yaratamamıştır.³⁷

Günümüzde Kızılay Meydanı kentliler tarafından bazı özel günlerde kamusal amaçlı kullanılmakta, taşıt trafiği kesilerek meydana çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu durum bir yandan mekânsal bir eksikliğe işaret ederken, bir yandan da kentlilerin bir arada olma potansiyellerini ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan Kızılay Meydanı'nın 1960'lardan başlayarak bugüne dek süren önemli bir kullanım özelliğinden de söz etmek gerekmektedir. Meydan, 2001 yılına kadar tüm politik toplantıların, mitinglerin yapıldığı tek alandır. Bu açıdan da benzer görüşlerdeki kentlilerin toplanma mekânı olarak önem kazanmıştır. 2001 yılında bu tür toplantılara kapatılan ve sivil insiyatiflerle resmî otoritenin bir çatışma alanına dönüşen meydan, günümüzde yasal olmayan birçok gösteriye, imza kampanyalarına ve politik buluşmalara tanıklık etmektedir.

Sonuç

Cumhuriyet sonrası yaşamsal ve mekânsal olarak modern bir kent kurgusuyla yeniden inşa edilen başkent Ankara'da, Ulus ve Kızılay Meydanları, kentsel yaşam pratikleri açısından önemli deneyim alanlarıdır. Ancak tarihsel süreç içinde, dönemlerin toplumsal ve ekonomik özellikleri bağlamında, kent merkezlerinin değişimine bağlı olarak meydanların kullanım amaçları, kullanıcı grupları, mekânsal tanımları ve kamusal anlamları değişmiştir.

1923 sonrası 1930'lara dek, Cumhuriyet ideolojisinin toplumda yaygınlaştırılmaya çalışıldığı dönemde, bürokratik ve politik merkez Ulus'tur. Ulus Meydanı ise Yeni Ankaralı ve Eski Ankaralı tüm grupların yoğun olarak kullandıkları, Cumhuriyet coşkusunu birlikte yaşadıkları, resmî kullanımlı en önemli kamusal mekândır. Çeşitli törenlerin ve kutlamaların gerçekleştirildiği meydan, aynı zamanda, kurgulanan açık mekânlar arasında bir bağlantı odağıdır.

Bu dönemin başlarında Birinci Meclis binası ile belirlenmiş olan Ulus Meydanı'nın tanımı, dönem sonlarında yapılan İş Bankası binasıyla güçlenmiştir. Meydana Cumhuriyet ile eşdeğer bir anlam yükleyen en önemli öge Zafer Anıtıdır. Bu dönemde Ulus'un bürokratik ve politik merkez kimliğinin aksine yerleşim bölgesi olarak seçilen Yenışehir'de Kızılay henüz bir merkez özelliği göstermemektedir. Buna karşın Havuzbaşı, yeni kültürel yaşamın mekânsal karşılığı olarak Yeni Ankaralılar için dönemin en önemli sivil kullanımlı kamusal mekânı olmuştur.

1930 sonrası 1950'lere dek, Cumhuriyetin kurumsal ve mekânsal olarak inşa sürecini kapsayan bu dönemde, bürokratik ve politik merkez özelliklerini koruyan Ulus, kültürel donatıları ile kültürel bir merkez, banka binalarının yapımı ile finansal bir merkez, yeni yapılan dükkânlar ile ticari bir merkez olarak ön plana çıkmıştır. Sümerbank binasının yapılmasıyla Cumhuriyetin kurumsal inşa sürecinde önemli bir rol üstlenen Ulus Meydanı giderek sivil kullanımlı bir kentsel odak haline gelmiş, tören ve kutlama amaçlı resmî kullanım özelliği zayıflamıştır. Bu dönemde bakanlık binalarının birbiri ardınca inşa edilmesiyle Kızılay'ın bürokratik ve politik bir merkeze dönüşmeye başladığı görülmektedir. Bu dönüşüm sonucunda Kızılay Meydanı; Atatürk Bulvarı, Kızılay Parkı ve bu dönemde yapılan Güvenpark ile birlikte çoğu bürokrat Yeni Ankaralılar için sivil kullanımlı bir kamusal mekân özelliği kazanmıştır.

1950 sonrası 1980'lere dek, benimsenen yeni ekonomik politikalar nedeniyle, yeni yapım pratikleri ile biçimlenen, Anafartalar Çarşısı'nın ve 100. Yıl Çarşısı'nın yapılmasıyla ticari bir merkez olarak ön plana çıkan Ulus'ta, Ulus İşhanı'nın yapılması meydanı etkilemiş, sivilleşen, çoğunlukla orta ve alt gelir grubu tarafından kullanılan Ulus Meydanı, işhanı binası ile tasarlanmış, yeni bir ölçeğe ve tanıma kavuşmuştur. Öte yandan finansal öneminin sürmesine karşın bürokratik ve politik merkez özelliklerini kaybetmeye başlayan, kültürel açıdan önemini yitiren Ulus'un aksine Kızılay'ın yeni bürokratik ve politik merkeze dönüştüğü, kültürel, finansal ve ticari bir merkez olarak da önem kazandığı görülmektedir. Kullanıcılarının çoğunluğu üst ve orta gelir grubu olan Kızılay Meydanı, bu kullanımlarla canlanırken önemli bir değişime konu olmuş, inşa edilen Emek İşhanı (Gökdelen) binası meydana yeni bir tanım ve farklı bir ölçek kazandırmıştır. Ancak yaşanan hızlı değişim, meydanı fiziksel açıdan olumsuz etkilemiş, dönem sonlarında meydanla özdeşleşen Kızılay binasının yıkılmasıyla da meydan, o güne dek süregelen güçlü imgesini ve anlamını kaybetmiştir.

1980 sonrasında ekonomik ve toplumsal açıdan yaşanan dönüşüm sonucu, önerdikleri farklı kullanımlarla alışveriş merkezlerinin önemlerinin arttığı görülmektedir. Finansal açıdan özelliklerini yitirerek özelleşmiş, ticari bir merkeze dönüşen Ulus'un bürokratik ve politik merkez özellikleri sembolik düzeye inmiş, giderek köhneleşen merkezde çoğunlukla alt gelir grubu tarafından kullanılan Ulus Meydanı önemsizleşmiştir. Bürokratik ve politik merkez özellikleri zayıflayan Kızılay ise finansal ve ticari olarak önemini sürdürmesine karşın, açılan çok işlevli alışveriş merkezleri nedeni ile kültürel merkez özelliğini kaybetmiş, kullanıcılarının çoğunluğu orta gelir grubu olan Kızılay Meydanı kamusal anlamından uzaklaşmış, mekânsal olarak değişmiş ve tümüyle bir trafik kavşağına dönüşmüştür.

Günümüzde Ulus ve Kızılay meydanları, kamusal anlamlarının güçlendirilmesi açısından oldukça önemli birçok tartışmaya konu olmaktadır. Kentsel yaşamın zenginliği adına bu tartışmaların, merkezlerin köhneleşmesini giderecek biçimde genişletilmesi, her iki merkezin de var olan potansiyellerine dikkat çekilmesi, Cumhuriyet'e ve öncesine ait tarihi ön plana çıkaracak biçimde Ulus Meydanı'nın yeniden ele alınması, Kızılay'ın çevredeki yaya sokakları ve Güvenpark ile birlikte bir bütün olarak kurgulanması ve meydanların kamusal anlamlarının zenginleştirilmesi önemli ve gerekli görülmektedir.

Notlar

- 1 Ulus ve Kızılay meydanları kentin ilk planlarında öngörülmesine karşın meydan olarak düzenlenmiş alanlar olmayıp kent içindeki kullanımları ve anlamları açısından "meydan" özelliği göstermektedirler. "kentsel odak," "çekim merkezi," "açıklık" biçiminde yapılacak tanımlamaların anlamlarını yansıtmaması ve ilgili literatürdeki kabuller nedeniyle söz konusu alanlar makalede "Ulus Meydanı" ve "Kızılay Meydanı" olarak tanımlanmıştır.
- 2 Valilik binası, 1897 yılında Abidin Paşa tarafından, valiliğin kullandığı eski bir konağın yerine yaptırılmış, Kurtuluş Savaşı'nda tüm bakanlıklar bu binanın birer odasında faaliyet göstermiş, Ankara'da ilk direniş mitingi Valilik meydanında gerçekleşmiştir.
- 3 Taşhan Meydanı, Meşrutiyet'in ilanından sonra Ankara Valisi Dr. Reşit Bey tarafından açılmıştır (Yalın, 2002).
- 4 Evkaf mimarı Salim Bey tarafından tasarlanan tek katlı yapı Meclis'in 23 Nisan 1920'de ilk toplantısını gerçekleştirebilmesi için halkın katkılarıyla inşa edilmiş, 23 Nisan 1920 ve 15 Ekim 1924 tarihleri arasında Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak kullanılmıştır .
- 5 Bina, 1947 yılına kadar Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) olarak kullanılmıştır.
- 6 1924-1925 yılları arasında Carl Christoph Lörcher tarafından tasarlanan Ankara'nın imar planıdır.
- 7 Başkent olduktan sonra başlayan kurumsal yapılaşma, bu kurumlarda çalışmak üzere çoğu İstanbul kökenli büyük bir memur kitlesinin kente gelmesine yol açmış, Ankara bürokratik bir merkeze dönüşmüştür. 1927 yılında kentte çalışan nüfusun yaklaşık yarısını asker ve sivil bürokratlar oluşturmaktadır. Yeni bir yaşam biçiminin öncüsü olan bu grubun varlığı ile Ankara'da Yeni Ankaralılar ve Eski Ankaralılardan oluşan ikili bir yapı ortaya çıkmıştır (Nalbantoğlu, 1984). Eski Ankaralıların davranışını belirleyen ilke, gelenektir. Yeni Ankaralılar ise değişimi anlamaya ve uygulamaya daha açık gruplardır (Tanrıkulu, 1985).
- 8 İkinci Meclis binası mimar Vedat Tek tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası Mahfeli olarak tasarlanmıştır.
- 9 Otel, Ankara Palas açılıncaya dek alt katında yer alan Karpıç ile birlikte Ankara'nın en lüks ve modern yapılarından birisidir. Karpıç, açıldıktan bir süre sonra Şehir Bahçesi'nin ön tarafına yapılan dükkânlar sitesine taşınmış, 1950'lere dek burada hizmet vermiştir (Yalın, 2002).
- 10 İstasyon Caddesi üzerinde Cumhuriyet yöneticileriyle yabancı ülke temsilcilerinin bir araya gelebileceği bir mekân olarak açılan Ankara Palas, kente gelen önemli misafirler kadar yönetici, bürokrat ve aydınlar için de vazgeçilmez bir sosyal mekân olmuştur (Ergut, 2005). Otelde klasik müzik dinletileri, toplantılar, balolar düzenlenmekte; bu etkinlikler Cumhuriyet ideolojisini yaygınlaştırmak adına, toplumu dönüştürecek sosyal pratikler olarak kabul edilmektedir (Yalın, 2002).
- 11 Plan oluşturulurken, kentin dış dünyayla ilişkisini kuran demiryolu bağlantısı önemsenerek, İstasyon-Meclis-Taşhan-Kale ekseni vurgusu İstasyon Caddesi aracılığı ile sağlanmıştır (Cengizkan, 2004).
- 12 Krippel'in tasarımı olan anıt, Kurtuluş Savaşı kahramanlarına Türk Ulusu'nun bir armağanı olarak yapılmıştır. Anıtın yapılması için Yeni Gün gazetesi öncülüğünde bir kampanya başlatılmış, anıt, hazine para alınmadan, halktan toplanan paralarla yaptırılmıştır (Sarioğlu, 2001).
- 13 Ulus Meydanı ile dairesel bir formda ilişkilenen Sümerbank binasının mimarı G. Mongeri'dir.
- 14 Plan, Ankara'da kendisinden sonra gelen bütün plan kararlarını yönlendirmiş, onlara geri dönülmez biçimde yön vermiş ve kentin merkez bölgesinde, yani Eski Şehir ve Yeni Şehir alanlarında belli başlı kamusal mekânların fiziksel olarak da kurulmasını sağlamıştır (Cengizkan, 2004). Planda öngörülen kamusal mekânlar, Osmanlı kapalı şehrinde pek kolay görülmeyen, tasarlanmış caddeler, meydanlar ve parklardan oluşmakta; kentsel mekânın ve elemanlarının Cumhuriyet'in yönetim merkezini kurgularken oluşturdukları anlamsal vurgu ilk kez ortaya çıkmaktadır (Cengizkan, 2010).
- 15 Kızılay Binasının mimarı R. Oerley'dir.

- 16 Taşhan'ın yanında açılan Yeni Sinema bu dönemde oldukça önemlidir. İki katlı binadaki sinemanın deniz mavisi renginde geniş koltukları, locaları ve Gazi Mustafa Kemal için ayrılmış özel bir Reiscumhur locası vardır. Yeni Sinema, Ulus İş Hanı yapılıırken yıkılmıştır (Bknz.: www.ergir.com).
- 17 "1926-1928 yılları arasında Ulus Meydanı düzenlenerek Meclis'in karşısına Şehir Bahçesi yaptırılmıştır" (Gültekin ve Onsekiz, 2005). "19. yy. sonrası meydanın alt tarafındaki mezarlık temizlenmiş ve burada bir Şehir Bahçesi düzenlenmiştir" (Yalım, 2002). "Şehir Bahçesi" diye anılan park, dönemin ender açık kamusal alanlarından (Ergut, 2005). Açık hava eğlenceleri açısından büyük önem taşıyan bahçe, aynı zamanda törenlerin izlenme yeri ve vekillerle bürokratların dinlenme mekânıdır (Osman, 1998). Ankara Palas, Merkez Bankası, Bankalar Caddesi üçgeninde kalan ve farklı platformlardan oluşan, içinde bir restoran ve çay bahçesi bulunan bahçede Cumhuriyet sonrası kurgulanan modern yaşamın yaygınlaşması ve sergilenmesi amacıyla özel günlerde hafif müzik eşliğinde dans edilmektedir (Dilek ve Açıköz, 1997). Bahçe yaygın kullanımının aksine kimi kaynaklarda (Cengizkan, 2004) Millet Bahçesi olarak yer almaktadır.
- 18 Cumhuriyetin ilanıyla gerçekleşen siyasi dönüşümün, iktisadi dönüşümden bağımsız olmadığı bir göstergesi olarak ekonomik gelişmede önemli bir rol oynayan banka binalarının inşa edildiği Atatürk Bulvarı'nın, Ulus Meydanı'ndan başlayıp Çankaya yönüne doğru uzanan ilk kısmına bu dönemde Bankalar Caddesi denilmektedir (Ergut, 2005).
- 19 Plan, 1927 yılında açılan yarışmayı kazanan H. Jansen tarafından yapılmış, 1932 yılında onaylanmıştır (1932-1957).
- 20 Bu yol 1950'li yıllarda Bulvar'ın genişletilmesi operasyonuna dek varlığını korumuştur (Bilsel ve diğerleri, 1997).
- 21 Kaidesi üzerinde "Türk Öğün Çalış Güven" yazan anıt, Cumhuriyet'in emniyete verdiği yüksek değerini ifadesi olarak 1935 yılında yapılmış, bunun için 62 ilden para yardımı sağlanmıştır (Sarıoğlu, 2001). Anton Hanak tarafından tasarlanan anıtın en belirgin özelliği ana figürlerin Atatürk figürleri olmayışıdır. Hanak'ın vefatı üzerine anıtın arka yüzü Josef Thorak tarafından tasarlanmıştır (Saner, 2007).
- 22 Güvenpark, Clemens Holzmeister tarafından tasarlanmıştır.
- 23 1950'li yıllara dek Ulus Meydanı ve Kızılay Meydanı kullanıcıları, Eski Ankaralılar ve Yeni Ankaralılar olarak ayrılmıştır. 1950 sonrasında ise gelir dağılımı açısından bir ayrışmadan söz etmek mümkündür. Kentte farklı alanlarda yer seçen gruplar meydanların kullanıcı gruplarını oluşturmuştur.
- 24 Ulusal bir yarışma sonucunda elde edilmiş olan binanın mimarları G. Beken, O. Bolak, O. Bozkurt'tur. Yapıldığı dönemde çevre ölçeğinin büyümesine neden olmasından dolayı yapı "yersizlik" bağlamında eleştirilmiştir (Akay, 1991).
- 25 1954 yılında açılan yarışma sonucu 1957 yılında yürürlüğe giren plan N. Yücel ve R. Uybadin tarafından yapılmıştır (1957-1968).
- 26 Ulusal bir yarışma sonucunda elde edilen binanın mimarları F. Baydar, A. Kırımlı, T. Şahbaz'dır. Giydirmeye cephede uygulaması, özgün alüminyum kaplama detayları, Türkiye'de ilk kez uygulanan "yürüyen merdivenleriyle" Anafartalar Çarşısı dönemin öncü yapılarındandır (Rapor, 2008).
- 27 Ulusal bir yarışma sonucunda elde edilen binanın mimarları O. Dikel ve S. Dikel'dir. Caddelerle ilişkinin alçak kitleler aracılığı ile kurulması ve zemin katta Ulus Meydanı ile birlikte bir kamusal mekân kurgulanmış olması yapıyı önemli kılan unsurlardır (Rapor, 2008).
- 28 Çarşıların çoğunluk kullanıcıları Kale civarında Ulus'a dönük olarak gelişmeye başlayan gecekondu yerleşimlerinde yaşayan geliri düşük ancak sayıca büyük gruptur (Dinçer ve Ayan, 1987).
- 29 Meclis binasının mimarı C. Holzmeister'dir.
- 30 Çoğu memur olan Ankaralılar'ın iş saatleri bitiminde gezinti yaptıkları Atatürk Bulvarı'nın iki yanında geniş ve ağaçlı kaldırımlar ve sağlı sollu pastane ve muhallebiciler vardır (Çağlar, Uludağ ve Aksu, 2006).
- 31 Gökdelen'in mimarları E. Tokay ve İ. Tayman'dır. Meydanın güneydoğu köşesinde yer alan ve bir kentsel mekân belirleyicisi olan yapı, üç katlı çarşı bölümünün üzerinde 18 katlı büro binası olarak inşa edilmiştir (Baydar, 1992).
- 32 Yücel Uybadin planı Kızılay'ın merkez olarak gelişimini algılayamamış, yaşanan hızlı değişimi kontrol edememiş, ulaşım-yaya bütünlüğü önermeyerek Kızılay Meydanı'nın değişimine yol açan bir sürecin başlamasına neden olmuştur (Çağlar, Uludağ ve Aksu, 2006).
- 33 Ulus merkezde alt ve orta gelir grubuna hizmet eden ticaret ve şahıs hizmetleri, toptan ticaret ve ilgili hizmetler ve küçük sanayi türü imalat ve tamir işlevleri görülmektedir (Dinçer ve Ayan, 1987).
- 34 Ankara'nın Çankaya'ya doğru büyümesini ve şehirde yeni bir merkez oluşmasını en iyi temsil eden gelişmelerden biri, İş Bankası'nın Ulus'taki merkezinden, kentin güneyinde Kavaklıdere'de Atatürk Bulvarı üzerinde yer alan yeni binasına 1976 yılında taşınmasıdır (Ergut, 2005).
- 35 Kızılay'da devlet kuruluşları ve bunlarla ilgili servislerle üst ve orta gelir grubuna hizmet eden perakende ticaret ve şahıs hizmetleri görülmektedir (Dinçer ve Ayan, 1987).
- 36 1969 yılında kurulan Ankara Metropolitan Alan Nazım Planı (AMANP) bürosu ile 20 yıllık bir perspektif için 1975 yılında bir Nazım Planı hazırlanmış, bu plan ile 1978 yılında Sakarya Caddesi ve yakın çevresinin yayalaştırılması sağlanmıştır. 1982 yılında yapılan bir etüt ile birçok sokak için karar alınmış, ancak sadece Yüksel Caddesi ve çevresi ile İzmir Caddesi kararı uygulamaya geçirilmiştir (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi ve TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi, 2004).
- 37 Kızılay AVM binasının tasarımı N. Yatman ve A. Yatman'a aittir.

Kaynakça

- Akay, Z. (1991). İki şehrin hikayesi. *Arkitekt*, 1, 52-59.
- Ankara turizm envanteri. (1986). Ankara: Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Atatürk Bulvarı [fotoğraf]. (1936/1937). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0892), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Atatürk Bulvarı ve Zafer Meydanı [fotoğraf]. (1940). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (1100), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Ayten, M. (1997). *Kentsel mekanın değişiminin bir yansıma biçimi olarak alışveriş merkezleri ve Ankara kenti*. Ankara Sempozyumu: 13-15 Ekim 1997, Ankara. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Batuman, B. (2002). Mekan, kimlik ve sosyal çatışma: Cumhuriyet'in kamusal mekanı olarak Kızılay Meydanı. *Ankara'nın kamusal yüzleri: Başkent üzerine mekân-politik tezler* içinde (ss. 40-76). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Baydar, L. (1992). Ankara-Atatürk Bulvarı. *Ankara Dergisi*, 4, 45-56.
- Bayraktar, N. (1999). Halkevlerinin ülke kültürüne insanın gelişimi ve dönüşümü açısından katkıları ve öneriler. Ankara: Halkevleri Genel Merkezi.
- Bayraktar, N. (2005). Alışveriş merkezlerinin kentsel-kamusal mekân özellikleri: Ankara örneği. *Fen Bilimleri Dergisi*, 18(2), 289-301.
- Bayraktar, N. (2009). *Kızılay Meydanı* [fotoğraf]. Nuray Bayraktar Arşivi.
- Bayraktar, N. (2009). *Zafer Anıtı ve Ulus Meydanı* [fotoğraf]. Nuray Bayraktar Arşivi.
- Bilsel, G., Atak, E., Gökçe, B., Sezgin, D., Şan, H., Şişman, O. (1997). *Ankara'nın öncü-örnek rolü*. Ankara Sempozyumu: 13-15 Ekim 1997, Ankara. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Birinci Meclis önünde toplanan halk* [fotoğraf]. (1924, 24 Mayıs). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0728), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Birinci meclis önünde toplanan halk* [fotoğraf]. (1924, 24 Mayıs). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0728), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın ilk planı 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Cengizkan, A. (2010). *Türkiye için modern ve planlı bir başkent kurmak: Ankara 1920-1950*. Ankara: Goethe-Institut.
- Çağlar, N., Uludağ, Z. ve Aksu, A. (2006). Hürriyet Meydanı: Bir kentsel mekânın yenilik ve dönüşüm öyküsü. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21(1), 177-182.
- Çeçen, A. (2008). Ulus gazetesi web sitesinden erişildi: www.ulusgazetesi.com/index.php/yazarlar/profdr-anil-cecen.html 46k
- Dilek, F. ve Açıksoz, S. (1997). Ankara kentsel değişim sürecinde yeşil alan olgusunun bugünkü durumu. *Ankara Sempozyumu: 13-15 Ekim 1997* Ankara içinde (ss. 127-137). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Diñer, A. ve Ayan, S. (Ed.). (1987). *Ankara Kalesi koruma geliştirme imar planı projesi*. Ankara: Altındağ Belediyesi.
- Erendil, A. ve Ulusoy, Z. (2004). Şehrin zulası Ankara Kalesi. *İronik karşılaşmalar: Kale'nin kentle ve kentin kaleyle iki karşılaşması* içinde (ss. 221-286). Ankara: İletişim Yayınları.
- Ergut, E. A. (2005). Ankara bankalar caddesi ve ötesi. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, 31, 28-29.
- Fıskiyeli havuz ve konser çadırı* [fotoğraf]. (t.y.). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (2747), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Gültekin, N. ve Onsekiz, G. (2005). Ankara kentinde eğlence mekanlarının oluşumu ve yer seçimi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(1), 137-144.
- İstasyon Caddesi* [fotoğraf]. (1927/1928). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0823), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Keleş, R. ve Duru, B. (2008). Ankara'nın ülke kentleşmesindeki etkilerine tarihsel bir bakış. *Mülkiye Dergisi*, 32(261), 27-44.
- Kızılay Meydanı* [fotoğraf]. (t.y.). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (2569), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Kızılay Meydanı Hürriyet Meydanı oldu [haber]. (1960, 25 Ağustos). Milliyet, s.1. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1960/08/25> adresinden erişildi.
- Kızılay Meydanı ve Kızılay Parkı* [fotoğraf]. (1930). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0223), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Kızılay Meydanı'nda bulunan fıskiyeli havuz* [fotoğraf]. (t.y.). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0183), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Madran, E., Ergut E. A., Özgönül, N. (2005). Ulus tarihi kent merkezi. *Planlama Dergisi*, 4, 51-52.
- Nalbantoğlu, G. (1984). Ankara'da apartmanlaşma olgusu. *Tarih içinde Ankara: 28-30 Eylül 1981 seminer bildirileri Ankara* içinde (257-273). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Osmay, S. (1998). 1923'ten bugüne kent merkezlerinin dönüşümü. *75 yılda değişen kent ve mimarlık* içinde (ss. 139-154). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özer, M.N. (2005). Bir kültürel miras olarak Gençlik Parkı. *Planlama*, 4(34), 16-24.
- Rapor, (2008), *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, 56, 22-31.
- Sahil, S. (1990). Başkent Ankara'daki devlet yapılarının kentsel mekânın oluşma sürecindeki yeri. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5(1-2), 65-80.

- Sahil, S. (2004). Ankara'da Cumhuriyet Dönemi'nde gelişen ve değişen mimarlık. *Cumhuriyet'in 80. yılında her yönüyle Ankara* içinde (ss. 12-19). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.
- Saner, M. (2007). Kamusal alandan seyirlik mekana: Güvenpark ve güvenlik anıtı. *80. yılında Cumhuriyet'in Türkiye Kültürü Sempozyumu: 13-14 Kasım Ankara* içinde (ss. 41-52). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası - SANART.
- Sarıoğlu, M. (2001). *Ankara bir modernleşmenin öyküsü (1919-1945)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Sünerbank ve Zafer Anıtı [fotoğraf]. (t.y.). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0221), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Şenyapılı, T. (1985). *Ankara kentinde gecekondulu gelişimi (1923-1960)*. Ankara: Kent-Koop Yayını.
- Tanrikulu, D. (1985). *Ankara'da eğlence yaşamı 1928-193. Mimarlık*, 2-3, 22-27.
- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi ve TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi (2004). *Kızılay'da yayalar ve yaya ulaşımı: sorunlar, sebepler, süreçler*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi; TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi.
- Ulus İşhanı ve Ulus Meydanı* [fotoğraf]. (t.y.). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (2548), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Ulus Meydanı ve Bankalar Caddesi* [fotoğraf]. (1933). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0110), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Ulus Meydanı'nda bir tören* [fotoğraf]. (1934). Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (2502), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Ural, S. (1974). *Türkiye'nin sosyal ekonomisi ve mimarlık 1923-1960. Mimarlık*, 1-2, 5-54.
- Weinberg, J. (1928). Taşhan [fotoğraf]. Fotoğraf ve Kartpostal Arşivi (0258), Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM), Ankara.
- Vardar, A. (1989). Başkent'in ilk planları. *Planlama*, 2,3,4, 38-50.
- Yalçın, Ergir. (2004). Ankara: 1920'ler ve ötesinden beriye. *Düş hekim-i-4* içinde (ss. 100-136). Ankara: Çınar Yayınları.
- Yalım, İ. (2002). Toplumsal belleğin Ulus Meydanı üzerinden kurgulanma çabası. *Ankara'nın Kamusal Yüzleri* içinde (ss. 157-214). İstanbul: İletişim Yayıncılık.